

УДК 268: 372

Чворсюк Ольга Павлівна,
студентка Інституту розвитку дитини Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ

ДОСЛІДЖЕННЯ ДУХОВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА В КОНТЕКСТІ БОГОСЛОВСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

У статті описуються причини сучасних проблем, які перебувають у сфері духовності людини. Уточнено зміст завдань, методів і форм духовного виховання дошкільника, які містяться в сучасних програмах дошкільного виховання. Окреслено проєктивний образ духовно вихованої особистості дошкільного віку. Запропоновано новий напрям духовного виховання дошкільників з позицій богословсько-антропологічного підходу.

Ключові слова: духовність, духовне виховання, духовний розвиток, дошкільник, богословсько-антропологічний підхід.

Чворсюк О. П. Исследование духовности дошкольника в контексте богословско-антропологического подхода

В статье описываются причины современных проблем, которые находятся в сфере духовности человека. Уточнено содержание задач, методов и форм духовного воспитания дошкольника, которые содержатся в современных программах дошкольного воспитания. Очерчен проєктивный образ духовно воспитанной личности дошкольного возраста. Предложено новое направление духовного воспитания дошкольников с позиций богословско-антропологического подхода.

Ключевые слова: духовность, духовное воспитание, духовное развитие, дошкольник, богословско-антропологический подход.

Chvorsiuik O.P. Research of Spirituality in the Context of Preschooler Theological and Anthropological Approach abstract.

The article proves the causes of contemporary issues that are in human spirituality. The content objectives, methods and forms of spiritual education of preschool children who are in preschool programs today are described. Projective image of spiritually educated pre-schooler is outlined. The new direction of the spiritual education of pre-schoolers from the standpoint of theological and anthropological approach is examined.

Key words: spirituality, spiritual education, spiritual development, pre-schoolers, theological and anthropological approach.

Актуальність теми. Сьогоднішній стан суспільства та культури викликає занепокоєння. З одного боку науково-технічна революція спрямована на покращення життя людства, з іншого боку виявилось, що «розвиток цивілізації» у контексті постіндустріального періоду, спричинює занепад. Згадані проблеми виражаються у потоптанні вічних моральних та духовних цінностей: пошук наживи і слави, переважання інформацією та брак рефлексивного мислення, знецінення міжособистісних стосунків та самої особи. І справді, сучасна людина може думати одне, говорити – інше, а робити – ще інше. Пріоритетом часто для неї служить те, що вона має, а не так – ким вона є.

Сучасна людина характеризується бажанням досягнути результат своєї діяльності в пришвидшеному темпі та з найменшими зусиллями. Ставленням до інших людей як до засобу досягнення своєї мети (стосунки в бізнесі) або як до технічних проблем (наприклад, у медицині) [5, с. 82–88]. Врешті-решт людина опиняється на перехресті духовної бідності та самознищення.

У комплексі центральних проблем та викликів варто задуматись над причинами. Існують гострі дискусії з цього приводу. Більшість мислителів схилиються до думки, що найголовніші причини такого занепаду знаходяться в корені людської духовності. Ці теми завжди актуальні, тільки з настанням нової епохи набирають інший вигляд, штрихи яких малює сучасність.

Завданням нашого дослідження буде знайти гармонію в підходах до вивчення особистості, виявити проблематику духовного виховання; знайти в програмах дошкільної освіти завдання, методи і форми саме духовного зростання дитини; окреслити, якщо це буде можливо, проєктивний образ духовно вихованої особистості дошкільного віку; запропонувати новий напрям духовного виховання, позбавлений нашарувань сучасними проблемами.

Для здійснення таких завдань, звернемось до арсеналу підходів у вивченні особистості. Наприклад, у психології та соціології існують такі: біогенетичний, соціогенетичний та персоногенетичний та інші. А також підходи вивчення людини: фрейдизм і неофрейдизм (З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Фром, Е. Еріксон), диспозиційний (Г. Олпорт, Г. Айзенк, Р. Кеттел), когнітивний (Ж. Піаже, Дж. Кел-

лі, К. Левін), соціально-когнітивний (А. Бандура, Дж. Роттер), гуманістичний (А. Маслоу, В. Франкл, Р. Мей), феномологічний (К. Роджерс), навчально-біхевіоральний (Б. Скіннер) та інші. Кожний з науковців намагався пізнати людину, висвітлюючи на першому плані окремий аспект (наприклад свідомість, потреби, поведінку та інше). В цьому – багатство науки, але разом з тим і обмеженість. Тому вважаємо необхідним, не применшуючи жодного аспекту вивчення людини, розглядати проблему духовності та духовного становлення цілісно.

У богословсько-антропологічному аспекті людина тлумачиться як унікальна істота, єдність тіла, душі та духу, цілість, у якій перетинаються всі ці сфери. Людина є гармонійним одухотворенням тіла й душі, втіленням духу. Душа, яка схиляється до земних бажань, підпадає до володіння плоттю, а віддаючись Божому Духові – душа підноситься, очищається, одухотворюється і народжується внутрішня людина. Це таємниця особистісних стосунків людського і Божественного духа. Таким чином душа людини не губиться в духовних станах (наприклад, у нірвані), а утверджується та розвивається в своїй особовості [6, с. 36–37].

Звідси походить твердження про те, що духовна людина розвивається тоді, коли вона керує зовнішньою людиною. Тож, внутрішня людина зростає тоді, коли зовнішня припиняє зріст. В. Соловйов називає людину внутрішньою тоді, коли божественне в ній превалює над світським та людським. І навпаки: зовнішньою людиною є та, в котрій божественне існує як потенція [4, с. 88–89].

Наступне твердження у згаданому аспекті є пояснення людини як образу і подоби Бога. Гідність людини перебуває в образі Бога, бо в ньому міститься зародок її автентичної природи – справжнє добро, любов, свобода... Подобу Бога людина має осягати. Це не що інше, як народження внутрішньої людини через стосунки з Божественним Духом [6, с. 46; с. 54–59]. Отже, духовне виховання – це шлях переходу з рабства до синівства Божого, це повернення до первісної природи, до образу Бога.

Підтвердженням вищесказаного є опис чітких структур психічного і духовного світу людини хорватським філософом та богословом Т. Іванчічем, який описує зміст відмінностей між структурами душі та духовної душі. Розум, пам'ять, воля, емоції, уява та бажання належать до сфери душі. А особистість, життя, сумління, інтелект, свободна воля, серце, характер, релігійність та культура належать до сфери духу, точніше, як вважає Т. Іванчіч, – до духовної душі [2, с. 63]. Людина створена з матеріалу (всі люди рівні) і форми (цією формою є дух). Згадану форму називають духовною душею. Якраз дух дає форму душі [2, с. 72;]. Він характеризує і порівнює ці складники з фізичним тілом, яке має органи, що відповідають за конкретну функцію у організмі [2, с. 63].

Сприяння розвитку згаданих органів душі та духовної душі і належить до завдань духовного виховання. Іншими словами, це процес перетворення дарів св. Духа, які закладені в людському естві: мудрість, розум, рада, кріпость, знання, благоговіння перед Богом, на плоди: любов, радість, мир, терпеливість, доброта, милосердя, віра, лагідність і стриманість [1, с. 58–62; с. 69].

Безсмертна природа людини побудована так, що потребує житись на всіх рівнях: дух людини живе і живиться Богом, душа живиться тілом. Коли стосунки з Богом зруйновані, тоді ланцюг живлення спотворюється: дух живиться за рахунок душі – цінностями. Душа живе за принципами тіла – плотськими (тваринними) пристрастями. Тіло шукає заспокоєння свого голоду ззовні – у матеріальних речах [3, с. 98]. Порушення ланцюгу живлення призводить до різних духовних хвороб.

Т. Іванчіч, засновник агіотерапії, описує причини «болю душі», «болю духовного походження» і на основі глибокого аналізу минулого життя пацієнта подає необхідну терапію. У своїй класифікації недуг професор виокремлює базові недуги, які виникають у допологовому та післяпологовому періоді. Базові недуги призводять прогалину у формуванні правдивіри чи почуття безпеки, втрати волі жити і працювати, жалю до себе. Травматичні почуття безпорадності створюють у мозку програму, яка згодом може розвинути у серйозну духовну недугу, що часто викликає також психічні чи соматичні захворювання [2, с. 122–157].

Згадані проблеми є серйозним викликом для сучасного виховання, оскільки саме у педагогічному процесі міститься прогалина. Адже, якщо говорити про духовне виховання дошкільника, то варто підкреслити, що саме в цьому віці важливо запобігти виникненню духовних хвороб.

Отож, візьмемо до уваги сучасні провідні програми, які охоплюють всі вікові категорії дітей дошкільного віку. В Базовій програмі «Я у світі» виокремлено соціально-моральний та емоційно-ціннісний розвиток, спростовуючи духовний аспект виховання. Натомість у програмі навчання і виховання «Дитина» пропонувано тільки деякі джерела духовного розвитку дитини – фольклор, твори народного та професійного мистецтва, що також є звуженням смислу поняття «духовне виховання». Зате в програмі «Українське дошкілля», хоч і виділяють окремим напрямком духовне виховання, однак в своїй суті зводять його до поведінкового аспекту. Таким чином, жодна з проаналізованих програм не виділяє напрям духовного виховання, зводячи його окремих аспектів.

З іншого боку існують потреби й можливості дітей для повноцінного становлення особистості. Ми стоїмо перед неймовірним багатством можливостей і потреб людського ества, які вказують на напрям

духовних пошуків. А. Йорес і М. Бек та інші науковці визнають високий рівень духовного розвитку дитини [2, с. 55]. Загальновідомими є факти про внутрішню душевну чистоту дитини, не пошкоджену стереотипами; сенситивність до духовного впливу через бажання наслідувати авторитет; стан постійного пошуку істини (наявність безлічі питань); потреба Іншого та акцептація ним (довіра дорослому); абсолютний і дієвий вплив слова на дошкільника.

Висновки. Характеризуючи богословсько-антропологічний аспект у духовному вихованні особистості, зокрема дитини дошкільного віку, можемо стверджувати про окремі завдання вихователів та батьків. Отож, завдання полягає не так у формуванні певних якостей або вмінь, як у створенні сприятливих умов для духовного становлення особистості дошкільника. Потрібно зберегти здатність дитини дивитись на світ її очима, постійного пошуку сенсу і якості життя через пізнання, благоговіння перед іншою людиною, вміння слухати своє серце та сумління, розуміння мотивації своїх вчинків: чому саме так потрібно діяти, а не інакше. Таким чином духовне виховання відбуватиметься так само закономірно і послідовно, як відбувається генезис становлення самосвідомості чи інших процесів. Отже, особливістю духовного виховання є створення таких умов для дитини, щоб вона навчилася знаходити в собі внутрішнє світло, внутрішній шлях та досвід, не тільки наслідувати зовнішній авторитет.

Література:

1. Библиейская энциклопедия Брокгауза / Ринкер Фритц, Майер Герхард; [пер. с нем. Иванова В. М. и др.]. – Кременчуг : Христианская заря, 1999 – 1088 с.
2. Іванчіч Т. Діагностика душі й агіотерапія / Томіслав Іванчіч; [пер. із хорв. О. Гладкий] – Львів : Свічадо, 2008. – 296 с.
3. Лосский В. Н. Очерк мистического богословия / В. Н. Лосский – М. : СЭИ, 1991. – 288 с.
4. Соловьев. В. С. Духовные основы жизни [Электронный ресурс] / В. С. Соловьев – Режим доступа: http://krotov.info/library/18_s/solovyov/03_299.htm
5. Тейлор Чарльз. Етика автентичності / Чарльз Тейлор // Дух і Літера – К. : 2001. – №7–8. – С. 80–91
6. Шпідлік Т. Духовність християнського Сходу: Систематичний виклад / Томаш Шпідлік; [пер. з італ. М. Прокопович] – Львів : Вид-во ЛБА, 1999. – 496 с.